

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának alapjogi aspektusai

TÖRÖK CSABA¹

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a hatályos büntető törvénykönyvünk értelmében a legsúlyosabb kiszabható büntetés, azaz a hazai büntető-igazságszolgáltatás legszigorúbb szankciója. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása, végrehajtása évtizedek óta élénk alkotmányossági és emberi jogi viták tárgya hazánkban, Európában és a világ számos pontján. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés létjogosultsága alapvetően nem vitatott, ugyanakkor világos, hogy alapjogi (emberi jogi) tárgyú vizsgálódás tükrében számtalan potenciális problémát, visszásságot rejt magában, noha a magyar szabályozás folyamatosan igyekszik eleget tenni a nemzetközi fórumok állásfoglalásainak és elvárásainak. A jelen tanulmány célja, hogy áttekintse a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés legfőbb alapjogi vetületeit a magyar jogi szabályozás és bírósági gyakorlat szempontjából.

Kulcsszavak: tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, alapjogok, emberi jogok, büntető, igazságszolgáltatás, alkotmányosság

The Fundamental Rights Aspects of Life Imprisonment Without Parole

Under the current Criminal Code, life imprisonment without parole constitutes the most severe penalty that can be imposed, that is, the strictest sanction within the Hungarian criminal justice system. The application and enforcement of life imprisonment without parole have for decades been the subject of intense constitutional and human rights debates in Hungary, in Europe, and across the world. While the very legitimacy of life imprisonment without parole is not fundamentally disputed, it is clear that from the perspective of fundamental (human) rights such a sanction entails numerous potential problems and anomalies, even though the Hungarian regulation continuously seeks to comply with the positions and expectations

¹ Doktori hallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Európa-jogi és Nemzetközi Jogi Tanszék.

of the international fora. The aim of this study is to provide an overview of the principal fundamental rights dimensions of life imprisonment without parole in light of Hungarian legal regulation and judicial practice.

Keywords: life imprisonment without parole, fundamental rights, human rights, criminal justice, constitutionality

Bevezetés

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TÉSZ) a hatályos büntető törvénykönyvünk (a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, a továbbiakban: Btk.) értelmében a legsúlyosabb kiszabható büntetés, azaz a hazai büntető-igazságszolgáltatás legszigorúbb szankciója. A TÉSZ alkalmazása, végrehajtása évtizedek óta élénk alkotmányossági és emberi jogi viták tárgya nemcsak Magyarországon, hanem Európában és – olykor különböző aspektusokban – a világ más pontjain is.

A jelen tanulmány célja, hogy áttekintse a TÉSZ alapjogi vetületeit a magyar jogi szabályozás és bírósági gyakorlat szempontjából.

Fogalmi és jogi keretek

Magyarország büntetőjog-történetében számos, mára már nem létező, egykor alkalmazott büntetést találhatunk, amelyek közül említést kell tenni a halálbüntetésről. Magyarországon egészen 1990-ig kiszabható volt a halálbüntetés, amelyet az európai jogfejlődés korabeli tendenciáival (illetve tekintélyes jogtudósok véleményével, kriminológiai és statisztikai megállapításokkal)² összhangban végül az Alkotmánybíróság absztrakt utólagos normakontroll hatáskörében eljárva a 23/1990. (X. 31.) AB határozattal minősített alkotmányellenesnek, levezetve azt az élethez és az emberi méltósághoz való jogból. A korábbi magyar alkotmány (1949. évi XX. törvény) vonatkozó rendelkezése értelmében a „Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani”, illetve „senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni”. Habár e tilalom nem zárja ki az élettől és az emberi méltóságtól való

² Az általános nemzetközi tendencia egyértelműen a halálbüntetés minél szélesebb körű eltörlése irányába mutatott: már a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is abolicionista fejlődési folyamattal számolt. Kiemelendő továbbá, hogy a Római Egyezmény 1983. április 28-án elfogadott 6. kiegészítő jegyzőkönyve konkrétan kinyilvánítja a halálbüntetés eltörlését, akárcsak az Európai Parlament által 1989-ben elfogadott, az alapjogokról és alapvető szabadságokról szóló nyilatkozat is. A fejlett társadalmak lakossága körében végzett felmérések ugyancsak arról tettek tanúbizonyságot, hogy a többség a halálbüntetés megszüntetését támogatta.

nem önkényes³ megfosztás lehetőségét, azonban – ahogyan arra az Alkotmánybíróság az említett határozatában rámutatott – hazánkban „az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”, és miután a jogszabályok halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései lényeges tartalmában korlátozzák az élethez és az emberi méltósághoz való jogot (hovatovább „az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg”),⁴ így azok az alkotmány idézett rendelkezésébe ütköznek.⁵

A fentieket követően vált az életfogytig tartó szabadságvesztés (illetve a TÉSZ) a legszigorúbb kiszabható szankcióvá.⁶ Érdemes ugyanakkor elválasztani a TÉSZ-t az „egyszerű” életfogytig tartó szabadságvesztéstől. Utóbbi büntetést már korábbi büntetőtörvényünk (a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, továbbiakban: RBtk.) is ismerte:⁷ az életfogytig tartó szabadságvesztés a határozatlan idejű szabadságelvonás intézménye, ugyanakkor az elítélt személyt a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén – időbeli minimum letöltése után⁸ – feltételesen szabadságra kellett bocsátani. Az életfogytig tartó szabadságvesztés tehát nem tartott örökké. A TÉSZ ezzel szemben az az életfogytig tartó szabadságvesztés, amelynél a bíróság – meghatározott bűncselekményi körben és súlyosító körülmények mellett – a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ítéletében kizárja, azaz a végrehajtás – elvileg – a terhelt élete végéig tart.

A TÉSZ első bevezetésére 1993-ban került sor, amikor is a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény nyomán az RBtk. a következő rendelkezéssel lépett hatályba: „nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.”⁹ Igaz, a szabály innentől létezett, ennek ellenére csak formális intézmény maradt,¹⁰ és

³ Vö. 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Sólyom László párhuzamos véleményével. Sólyom vizsgálta az önkényesség fogalmát is; az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az élettől való önkényes megfosztást tilalmazza, ugyanakkor Sólyom szerint az élettől való megfosztás csak önkényes lehet, ezért véleménye szerint a halálbüntetés nélkül alkotmányellenes, hogy az alkotmányos rendelkezések között lévő ellentmondás fennáll-e.

⁴ 23/1990. (X. 31.) AB határozat IV. utolsó bekezdése.

⁵ Az indokolás arra mutatott rá, hogy az akkori magyar alkotmány egymásnak ellentmondó rendelkezéseket tartalmazott; a kollízió feloldására az Alkotmánybíróság akként vállalkozott, hogy a későbbi rendelkezés primátusát helyezte a korábbival szembe. Ennek értelmében az élethez való jog mint alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja: a halálbüntetés nem csupán lényegi tartalom korlátozására alkalmas, egyenesen magát az életet szünteti meg, ezért alkotmányellenes.

⁶ Portugáliában 1867-ben, Norvégiában 1902-ben, Spanyolországban 1978-ban szüntették meg a halálbüntetést. A portugálok 1884-ben pedig az életfogytig tartó szabadságvesztést is megszüntették.

⁷ Az életfogytiglani szabadságvesztés korabeli fogalmát már a *Constitutio Criminalis Theresiana*, Mária Terézia 1768-as büntető törvénykönyve is ismerte, sőt, jóval korábban, már évszázadokkal ezelőtti hazai joganyagokban is találkozhatunk az „örökös fogság” fogalmával.

⁸ Az RBtk. 47. §-ának (4) bekezdése szerint „[a]z életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha a szabadságvesztésből legalább húsz évet kitöltött, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető”.

⁹ RBtk. 47/A. § (4) bekezdés.

¹⁰ GELLÉR 2017: 93.

majd csak az 1998-ban elfogadott büntetőnovella (a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény) honosította meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést a magyar büntetőjogban, amellyel az intézmény 1999. március 1. napján alkalmazhatóvá vált.¹¹

A TÉSZ szabályozása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2010. évi LVI. törvény által bevezetett, egyesült államokbeli és szlovákiai szabályozásból mintázott „három csapással” szigorodott. Az erőszakos többszörös visszaesés alapjául szolgáló bűncselekmény büntetési tételének felső határa kétszeresére emelkedett, és amennyiben ez meghaladta a 20 évet (vagy amennyiben a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető), akkor a bírónak mérlegelési jog nélkül ki kellett szabnia az életfogytig tartó szabadságvesztést.¹² A Btk. további szigorot hozott: az erőszakos többszörös visszaeső esetén, amennyiben életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.¹³

Említést kell tenni a „halmazati három csapás” intézményéről is. Az említett 2010-es büntetőtörvénykönyv-módosítás rendelkezése értelmében, amennyiben a bűnhalmazatban álló cselekmények között legalább három személy elleni erőszakos bűncselekmény is van, úgy a legsúlyosabb bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, és amennyiben az így felemelt felső határ meghaladja a 20 évet (vagy ha a halmazatban álló bűncselekmények bármelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető), az életfogytig tartó szabadságvesztést a bírónak – a mérlegelés lehetősége nélkül – ki kell szabnia. Egy, az alapvető jogok biztosának 2013-as jelentése szerint „a halmazati három csapás szabályai sértik a jogbiztonság és a tisztességes eljárás alkotmányos elvét, mivel azonos feltételek, azonos tényállás, és azonos elkövető esetében is lehetőséget adnak arra (a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény és a Btk. dogmatikai szabályaival együtt értelmezve), hogy a vádlottra teljesen más tartalmú büntetést és ennek keretében más időtartamú szabadságvesztést szabjanak ki pusztán amiatt, mert cselekményeit eltérő időben derítették fel, vagy azokat a bíróság elkülönítette”.¹⁴ A „halmazati három csapás” intézményét végül az Alkotmánybíróság a 23/2014. (VII. 15.) AB határozatával semmisítette meg, mivel az az eltérő tárgyi súlyú személy elleni erőszakos bűncselekményeket egyféleképpen kezeli, s ezért a bíróságnak nincs lehetősége az egyes cselekményeket tényleges súlyuknak (a társadalomra veszélyességnek, a bűnösség fokának, illetve általában a súlyosító és enyhítő körülményeknek) megfelelően értékelni, megbontva ezzel a büntetőjog koherens egységét.¹⁵

Európában kiindulópontnak tekintendő az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 3. cikke (kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma), valamint az ahhoz kapcsolódó strasbourgi követelményrendszer (mint a reális szabadulási perspektíva, azaz „a reményhez való jog”, a kiszámítható, jogilag részleteiben szabályozott felülvizsgálati

¹¹ BELOVICS et al. 2012: 408.

¹² RBtk. 97/A. §.

¹³ Btk. 44. § (2) bekezdés a) pont.

¹⁴ AJB-5138/2013.

¹⁵ MÁROK 2015.

mechanizmus megléte, és a reszocializáció, reintegráció mint legitim büntetési cél tényleges érvényesítése). Hazánkban az Alaptörvény II. cikke (emberi méltóság sértetlensége), az EJE idézett cikkével ehelyütt összhangban álló III. cikke (ugyancsak a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma), IV. cikke (szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog), valamint a XXVIII. cikke (a tisztességes eljárás követelményei) kapcsolódik közvetlenül a TÉSZ alapjogi kereteihez. Nevesül az Alaptörvény IV. cikkének (2) bekezdése rögzíti, hogy TÉSZ csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki. A büntetés-végrehajtási jogi garanciák elsősorban a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben (továbbiakban: Bv. tv.) (és a végrehajtási rendeletekben) találhatók.

Napjainkban az életfogytiglani szabadságvesztést az elkövetéskor huszadik életévet betöltött személyre lehet kiszabni; a Btk. e büntetést fegyház fokozatban rendeli végrehajtani, és a végrehajtás részletszabályait a Bv. tv. szabályozza. Az életfogytiglani szabadságvesztés esetén a bíróság ítéletében vagy meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját (a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége legalább huszonöt, legfeljebb negyven év, és feltétele, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető), vagy kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét (TÉSZ).

A TÉSZ alkalmazásának, végrehajtásának gyakorlata számtalan visszásságra mutatott rá, ennél fogva vitákat eredményezett a múltban és eredményez a jelenben is, különösen a büntetés-végrehajtási vonatkozások, illetve a reményvesztettség állapotát eredményező jelleg és a reintegráció tükrében: a bűnösség súlyára és az elkövető személyére alapított *ultima ratio* jelleg ugyanis nem mentesít az alapjogi követelmények teljesítésének kötelezettsége alól.

A büntetés-végrehajtás és az alapjogok kapcsolata

A TÉSZ – akárcsak más büntetések – olyan hátrány, amely az ember által megbecsült értéknek – esetünkben a szabadságnak – az állami büntetőhatalom általi kényszerű elvonását jelenti. A büntetések célja pedig a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.¹⁶ Fontos kiemelni, hogy a büntetésnek minden esetben arányban kell állnia az elkövetett cselekménnyel, és mind a kiszabásuk módjának, mind a büntetések tartalmának és azok végrehajtásának meg kell felelnie az alkotmányos, illetve jogállami követelményeknek.

A büntetés-végrehajtás során – ahogyan azt a fentiekben bemutattuk – elsőként szükséges említeni az élethez és az emberi méltósághoz való jogot, továbbá szorosan kapcsolódnak hozzá a Magyarország Alaptörvénye által nevesített, sérthetetlen és elidegeníthetetlen emberi jogok is. Mint ismeretes, alapjogok korlátozására kizárólag „más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében,

¹⁶ Btk. 37. §.

a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával¹⁷ kerülhet sor.

Általában a szabadságvesztés-büntetések, és így a TÉSZ alkalmazására is alkotmányos felhatalmazást jelenthet az idézett bekezdés. A büntetések (általánosságban, különösen, de nem kizárólagosan a szabadságelvonással járók) nem lehetnek embertelenek, ezért a Bv. tv. olyan alapelveket rögzít, amelyek garanciáit jelentik az alapjogok leginkább messzemenő érvényesülésének.

A normalizáció és a legkisebb beavatkozás elvével összhangban a végrehajtás során törekedni kell arra, hogy az elítélt életkörülményei közelítsenek a szabad élet általános körülményeihez,¹⁸ továbbá az elítéltet a büntetés céljának eléréséhez szükséges legkisebb mértékben lehet korlátozni (életébe a legszükségesebb mértékben avatkozhat be a büntetés-végrehajtás). A TÉSZ végrehajtása során is abszolút érvényű az embertelen és megalázó bánásmód tilalma, habár a zsúfoltság, a mozgáster korlátozottsága, a szenzoros ingerek (látás, hallás, tapintás stb.) és a szociális kapcsolatok, társas érintkezések együttes, hosszú távú hiánya (úgynevezett szenzoros-szociális depriváció), és az iméntivel szoros összefüggésben álló, a pszichés egészség fokozatos romlása megfeszíti és gyakran át is lépheti az alapjogok adta kereteket a szabadságvesztéssel járó büntetések végrehajtásának gyakorlatában. Mindezekre is tekintettel az egészségügyi ellátás hozzáférhetősége, a mentális egészség és a pszichoterápiás szolgáltatások támogatása általában kulcskérdések. Természetesen a legkisebb beavatkozás elvének korlátjai is vannak: figyelemmel kell lenni egyebek mellett a végrehajtási fokozatra, a végrehajtó intézmény rendjére, illetve az intézmény biztonságára is.

Az individualizáció elve, azaz az alkalmazott eljárások személyre szabottságának követelménye értelmében a végrehajtó intézménynek kötelessége az elítélt személyiségének, képességeinek, szükségleteinek szem előtt tartása. Az elítéltek alanyai (nem pedig tárgyai) a büntetés-végrehajtásnak, ezért jogokat és kötelezettségeket szerezhetnek, és természetesen felelősséggel is tartoznak (felelősség, önbecsülés elve).

Habár az elítélt izolációja szükséges (lehet) a társadalom védelmében és a prevenció érdekében, ugyanakkor az izoláció mértékének összhangban kell állnia a büntetés céljának eléréséhez szükséges mértékkel. A nyitottság szolgálja ennek ellensúlyozását, amellyel az elítéltet mind szellemileg, mind fizikailag közelíteni kell a társadalomhoz (a sikeres reintegráció megalapozása érdekében). Alapjogaikon túl az elítéltek bizonyos jogai a szabadságvesztés alatt, a börtönkörnyezetben is változatlanok (elsősorban személyhez fűződő, illetve eljárásbeli, terhelti jogaik); egyes jogaik (a szükséges és arányos mértékben) korlátozottak, de gyakorolhatók¹⁹ (például a munkához való jog, kegyeleti jog, lelkiismereti és vallási szabadság, családi kapcsolatok fenntartásának lehetősége, szülői felügyeleti jog, a gyülekezés és egyesülés joga, a magántitokhoz való jog); néhány jogától pedig ideiglenesen elesik²⁰ (például szabad mozgáshoz való jog, gyülekezési jog,

¹⁷ Magyarország Alaptörvénye I. cikk (3) bekezdés.

¹⁸ Bv. tv. 83. §-ának (4) bekezdése.

¹⁹ Lásd még: Bv. tv. 119. §.

²⁰ Lásd még: Bv. tv. 121. §.

sztrájkjog, passzív választójog). A hosszú távú elzártsághoz az izolációs rezsimek különös indoka szükséges, és periodikusan felül kell vizsgálni azok fenntartását.

A büntetés-végrehajtásban közreműködő szervek reszocializációs feladatai – például egyéni program, oktatás, munka, terápia – természetesen a TÉSZ esetén sem üresíthetők ki. A progresszivitás (egyfajta fokozatosság) elve mentén az említett nyitottságot egyre enyhébb feltételekhez kell kötni, ami így együttműködőkészséget és motivációt vált ki az elítéltből.

Viták a TÉSZ körül

1977-ben a német alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a szabadságvesztés-büntetés csak abban az esetben állhat összhangban az emberi méltósághoz való joggal, ha az arra ítélt konkrét reménnyel rendelkezik szabadságának későbbi időpontban való visszanyerésére, azaz az elítéltnak megmarad a joga a reményhez.²¹ Többek között ezt az érvelést alkalmazta 2009-ben a Magyar Helsinki Bizottság, amikor indítványával az Alkotmánybírósághoz fordult, és kérelmezte a TÉSZ alkotmányellenességének kimondását és megsemmisítését.²²

A remény követelménye a magyar és a nemzetközi gyakorlatban egyaránt jelentőseteljessé vált: a remény a reintegráció alapja, a reintegráció elősegítése pedig az emberi méltósághoz való jogból eredő állami kötelezettség. A reintegrációnak egyik pillére a reszocializáció, amely megköveteli, hogy a jog megteremtse az arra érdemesült elkövető számára egy későbbi, büntetéstől mentes életvitel feltételeit – s ez nem csupán a terhelt érdeke, hanem a társadalomé is –,²³ ezzel ugyanakkor a „reményvesztettség” állapota nem állhat összhangban. A TÉSZ kapcsán a tudományos társadalom is aggályait fejezte ki; Foucault majdnem egy évtizeddel korábbi okfejtése szerint is

„hasznos lesz egy időbeli moduláció. [...] Az olyan büntetés, amelynek nincs vége, önmagának mond ellent: az elítéltre kiszabott minden kényszerítést, amelyek hatására erényessé válhat, soha nem tudná kihasználni, s az elítélt csak kínzásnak érezni; s a reformálása érdekében kifejtett erőfeszítés kárba veszett fáradság és költség volna a társadalom számára. Rá kell szánunk magunkat a javíthatatlanok, ha vannak ilyenek, eltávolítására. De a büntetések csak akkor hajtanak hasznát a többiek számára, ha egyszer véget érnek.”²⁴

²¹ Fontos, hogy a reményhez való jog persze nem az „automatikus” szabadulást, hanem azt jelenti, hogy legyen objektív útja, azaz előre meghatározott, megismerhető és reális lehetősége annak, hogy ha a büntetés céljai (általános és speciálprevenció, igazságosság) idővel elérik funkcionális határukat és beteljesednek, vagyis hogy a fogvatartottnak legyen esélye arra, hogy szabadságát visszanyerje.

²² Az Alkotmánybíróság eljárása 2012. január 1-jén megszűnt, miután az indítványra okot adó jogi helyzet az Alkotmánybíróság indokolása szerint időközben lényegesen módosult.

²³ 144/2008. (XI. 26.) AB határozat III. 2.1. pontja.

²⁴ FOUCAULT 1990: 147.

A remény kérdését az EJEB ugyancsak több ízben vizsgálta. Mérföldkönek számít a kérdés megítélésében egyfelől a *Kafkaris kontra Ciprus* ügy,²⁵ amelyben az EJEB kimondta, hogy önmagában az életfogytig tartó szabadságvesztés nem sért emberi jogokat, amennyiben a felülvizsgálat lehetőségét rögzítik a nemzeti jogban. (Az EJEB a *Törköly Tibor kontra Magyarország* ügyben²⁶ azt is megállapította, hogy az az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés, amelyből az elítélt 40 év után feltételes szabadságra helyezhető, nem jelenti az EJEE 3. cikkének megsértését.) Másfelől az EJEB a *Vinter és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben²⁷ határozott állást foglalt: a feltételes szabadságra bocsátás (illetve felülvizsgálat) lehetőségét mellőző életfogytig tartó szabadságvesztés elrendelése azonban az EJEE 3. cikkének megsértésével jár, azaz embertelennek minősül.

Kiemelkedő jelentőségű volt 2014-ben a *Magyar László kontra Magyarország* ügy,²⁸ ahol a bíróság a döntésének indoklásában rámutatott, hogy az elítélttől észszerűen nem várható el, hogy anélkül dolgozzon saját rehabilitációján, hogy a jövőben elérhetővé váljék számára egy, a büntetését csökkentő mechanizmus, a felülvizsgálat. A felülvizsgálatra szükségképpen a büntetés bizonyos részének letöltését követően kerül sor, ugyanakkor az elítéltnak már az ítélet kiszabásakor tisztában kell lennie ezzel a mechanizmussal, annak feltételeivel, a szabadulás kilátásához vezető tanúsítandó magatartással, máskülönben az Egyezmény 3. cikkének megsértése megállapítható. A bíróság továbbá kifejezetten rögzítette, hogy a szabadságvesztés-büntetés tarthat életfogytig, ez önmagában még nem jár az Egyezmény 3. cikkének megsértésével, ugyanis a cikkből csupán az a követelmény következik, hogy az elítéltnak reális lehetősége legyen a szabadulásra, ebből pedig levezethetően kielégíti, ha az elítélt számára az ítélet kiszabásakor már átlátható, hogy milyen mechanizmus, feltételek és magatartás tanúsítása esetén folyamodhat felülvizsgálatért.²⁹

Azt láthatjuk, hogy a „ténylegesség” fogalmi kérdése azon a ponton éleződik ki, ahol a feltételes szabadságra bocsátás kizárása mellett létezik egy „rendkívüli” felülvizsgálati (például kegyelmi, átminősítési) eljárás, ám annak alaki garanciái vitatottak. Az EJEB álláspontja lényegében, hogy az Egyezményben biztosított kínzás tilalmának sérelme három fő tényezőre vezethető vissza hazánkban: egyrészt a kérelmezőknek aránytalanul hosszú időt kell várniuk a kötelező kegyelmi eljárás megindításáig (továbbá az eljárás második szakaszában hiányoznak az alapvető eljárási garanciák), másrészt az alkotmányjogi panasz nem minősül hatékony jogorvoslati eszköznek, végezetül a tagállamoknak a büntető-igazságszolgáltatás és a büntetések szabályozása körében nincs korlátlan mérlegelési mozgásterük.³⁰

²⁵ EJEB 21906/04 számú ügy.

²⁶ EJEB 4413/06 számú ügy.

²⁷ EJEB 66069/09, 130/10 és 3896/10 számú ügyek.

²⁸ EJEB 73593/10 számú ügy.

²⁹ A német büntetőjog érdekes intézkedése volt a 2013 óta egészen szűk körben alkalmazható biztonsági őrizet (*Sicherungsverwahrung*), amelyet egyes esetekben a bíróság korlátlanul meghosszabbíthatott (akár életfogytig). Habár az EJEB EJEE-ellenesnek nyilvánította az intézményt, annak legfőbb oka a visszamenőleges hatály tilalmának sérülésére volt visszavezethető.

³⁰ CZEBE 2023: 3197.

A *T.P. és A.T. kontra Magyarország* ügyekben (37871/14 és 73986/14) az EJEB 2017-ben ismételten megállapította az EJEE 3. cikkének sérelmét, és kinyilatkoztatta, hogy a szabadulás reménye nélküli szabadságvesztés-büntetés ellehetetleníti a reintegrációt, miután azt kockáztatja, hogy az elítélt sohasem fogja megbánni a bűnét. Ennélfogva a büntetés végrehajtását végző intézmény nevelési kötelezettségének sem képes eleget tenni, továbbá fenntarthatatlanná válik a felelősség és önbecsülés elve is.

Az Alkotmánybíróság úgyszintén több ízben, több eljárásban foglalkozott már a TÉSZ intézményének vizsgálatával. Általánosságban a szabadságvesztések kapcsán már megállapította a 66/1991. (XII. 21.) AB határozattal, hogy a személyes szabadság jogszerű és törvényes elvonása is okozhat alaptalan sérelmet, és az ilyen ítéleteknek ki kell állniuk a szükségesség-arányosság tesztjét. Mindemellett hazánkban a Kúria jogegységi tanácsa kimondta: „nem helyes a Btk. olyan értelmezése, amely szerint az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt erőszakos többszörös visszaeső elkövető esetében önmagában kizárt a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége.”³¹ Az idézett jogegységi határozat indítványában a legfőbb ügyész konkrét, egymással ellentétben álló, különböző bírói fórumok által meghozott ítéleteket idézett, amelyek az erőszakos többszörös visszaesők esetében helyenként kizárták, helyenként nem zárták ki a feltételes szabadságra bocsátást életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kimondása esetében. A Kúria megalapozottnak találta az indítványt, miután a Btk. 44. §-ának értelmezése egyes esetekben valóban nehézségekbe ütközhetett, ugyanis nyelvtani és logikai értelmezések mentén különféle álláspontok alakíthatók ki általa. A Kúria a 3/2020. BJE határozatában rendezte az ismertetett megállapítással a kérdést.

Zárógondolatok

A TÉSZ mindmáig viták kereszttüzében álló jogintézmény, amelynek létjogosultságát sem nemzeti, sem nemzetközi szinteken nem vitatják el, ugyanakkor világos, hogy alapjogi (emberi jogi) tárgyú vizsgálódás tükrében számtalan potenciális problémát, visszásságot fedezhetünk fel, ha azok végrehajtására tekintünk. A hatályos magyar szabályozás – akárcsak valamennyi nemzet hozzánk hasonlóan – folyamatosan igyekszik eleget tenni a nemzetközi fórumok állásfoglalásainak és elvárásainak.

A TÉSZ intézményének vitathatatlan formáját, jóllehet, további progresszív jogalkotás segítségével érhetjük el. A TÉSZ mint kivételes büntetés fennmaradhat a jogrendszerben, ha a felülvizsgálat garanciái érdemiek, előre láthatók és ellenőrizhetők, amelyek által a szabadulási perspektíva olyan időben biztosított, amely nem üresíti ki a reményhez fűződő jogot, és ezzel végső soron a reszocializáció lehetőségét. A nemzetközi tapasztalatok a 20–25 éves küszöböt és az azt követő periodikus felülvizsgálatot állítják mércéként.

³¹ Mikor szabható ki a tényleges életfogytiglan? 2020.

Felhasznált irodalom

- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (2012): *Büntetőjog I. Általános rész – A 2012. évi C. törvény alapján*. Budapest: HVG-ORAC.
- CZEBE András (2023): Gondolatok a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozásáról. *Kúriai Döntések: Bíróági Határozatok*, 71(12), 3197–3205.
- FOUCAULT, Michel (1990): *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest: Gondolat.
- GELLÉR Balázs (2017): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – Büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében. In HOLLÁN Miklós – BARABÁS A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*. Budapest: MTA TK JTI – OKRI, 88–108.
- MÁROK Soma (2015): Gondolatok a három csapásról. *Jogászvilág*, 2015. március 31. Online: <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/gondolatok-a-harom-csapasrol/>
- Mikor szabható ki a tényleges életfogytiglan? *Jogászvilág*, 2020. június 10. Online: <https://jogaszvilag.hu/napi/mikor-szabhato-ki-a-tenyleges-letfogytiglan>